

ILIADA DOSTONI VA QAHRAMONLAR TAHLILI

Abduqahhorova Gulchehra Nozimjon qizi

*Farg'ona davlat universiteti Filologiya fakulteti o'zbek tili yo'nalishi
1-kurs talabasi*

Annotatsiya (Abstract). *Iliad* — Homer tomonidan yaratilgan qadimgi yunon epik dostoni bo'lib, unda Trojan War voqealari tasvirlanadi. Asarning markazida Achillesning g'azabi va uning oqibatlari turadi. Uning Agamemnon bilan nizosi asosiy voqealarning rivojlanishiga sabab bo'ladi. Patroklosning halok bo'lishi esa qahramonning yana jangga qaytishiga turtki beradi. Dostonda Vektor obrazi orqali vatanparvarlik va jasorat g'oyalari yoritiladi. Asarda qahramonlik, do'stlik, sha'n va urushning fojiviy oqibatlari chuqur tasvirlangan bo'lib, u jahon adabiyotining muhim va abadiy asarlaridan biri hisoblanadi.

Iliad is an ancient Greek epic poem created by Homer, describing events of the Trojan War. The central theme of the poem is the anger of Achilles and its consequences. His conflict with Agamemnon drives the main plot. The death of Patroclus becomes a turning point, pushing Achilles back into battle. The character of Hector represents bravery and patriotism. The poem explores themes of honor, friendship, and the tragic nature of war, making it one of the greatest works of world literature.

Kalit so'zlar: *Iliada*, , qiyosiy tahlil, Gomer, Axilles, Gektor, yunon adabiyoti, epik doston, kino adaptatsiyasi, mifologiya, qahramonlar, syujet, realizm, ilohlar, tarixiy asar

Yunon mifologiyasi qadimgi yunon xalqining dunyoqarashi, e'tiqodi va qadriyatlarini aks ettiradi. Bu tizimda Iliada dostoni alohida o'rin tutadi. Asar Homer tomonidan yaratilgan bo'lib, Troya urushi voqealarini tasvirlaydi [1.B-10–15]. “Iliada” nafaqat tarixiy voqealarni, balki yunon mifologiyasidagi xudolar va qahramonlar hayotini ham yoritadi. Asarda Zeus, Athena, Apollo kabi xudolar insonlar taqdiriga bevosita aralashadi [1.B- 20–30]. Dostonning markazida Achilles obrazi turadi. U yunon mifologiyasidagi eng kuchli va mashhur qahramonlardan biri bo'lib, qahramonlik, jasorat va g'urur timsolidir. “Iliada” yunon mifologiyasida qahramonlik idealini shakllantirgan asar hisoblanadi. Unda jang, sharaf, sadoqat va taqdir kabi tushunchalar asosiy o'rin egallaydi [1.B-40–60]. Shuningdek, asarda inson va xudolar o'rtasidagi munosabatlar chuqur ochib beriladi. Bu esa yunonlarning diniy qarashlari va mifologik tasavvurlarini tushinishda muhim manba hisoblanadi .

Yuqoridagi fikrlarga qo'shilgan holda xulosa qiladigan bo'lsam Iliada yunon mifalogiyasiga ildz deb qarasaq mubolag'a bo'lmaydi . keyinchalik yozilgan

drama,romalarda iliadada qollanigan qahramonlik obrazlari hudolarning jangi va inson taqdiriga ta'sirini ko'rishimiz mumkin .

Iliada dostonining yaratilishi, mazmuni va badiiy xususiyatlari.Iliada dostonining muallifi qadimgi yunon shoiri Homer hisoblanadi. Asar miloddan avvalgi VIII asrda yaratilgan va Troya urushi voqealarini markaziy mavzu sifatida oladi. Doston o'n ikki yil davom etgan urushning bir qismini qamrab oladi va insoniy tuyg'ular, qahramonlik, g'urur hamda taqdir masalalarini yuksak badiiy uslubda ochib beradi. Syujetning markazida Axilles va Vektor kabi qahramonlar turadi, ularning xarakteri, kurash va ichki hissiyotlari batafsil tasvirlangan. Dastlabki epizodlarda xudolar faol ishtirok etadi, ularning aralashuvi qahramonlarning qarorlariga ta'sir qiladi. Badiiy xususiyatlarida epitetlar, metaforalar va dramatik dialoglar keng qo'llanilgan. Doston, shuningdek, urushning inson ruhiga ta'siri, do'stlik va dushmanlik, qahramonlik va mag'rurlik kabi mavzularni chuqur tahlil qiladi. Mazkur asar epik janrning eng yorqin namunasi sifatida qadrlanadi va jahon adabiyotining asosiy meroslaridan biri hisoblanadi.[1.B-67-88] Shuningdek, syujetning strukturasi dramatik ziddiyatlar, g'azab va jasorat kabi insoniy hislar markaziy o'rin tutadi. Doston orqali qadimgi yunon jamiyatining ijtimoiy qadriyatlarini va urushga bo'lgan munosabati ham ochib beriladi. Shuning bilan bu asar falsafiy ham deb bilinadi sababi bu yerda nafaqat insonyatning tuyg'ulari balkim tangrilarning ham insonlar tuyg'usini boshqarishu ko'rinib turadi .

Gomerning "Iliada" dostoni nafaqat antik adabiyotning, balki jahon madaniyatining poydevori hisoblanadi. Ushbu asar inson xarakterining murakkab qirralarini, qahramonlik va insoniy o'zliklar o'rtasidagi kurashni mahorat bilan ochib beradi.

Quyida asarning asosiy obrazlariga batafsil tahlil berilgan.

Axilles (Axill) – G'azab va Shon-sharaf timsoli

Axilles dostonning markaziy figurasi bo'lib, asar uning g'azabi bilan boshlanadi. U o'limli inson va ma'buda Fetidaning farzandi bo'lgani uchun hamisha ikki dunyo orasida sarson.

* Xarakteri: Axilles uchun shaxsiy nomus va shon-sharaf (kleos) hamma narsadan ustun. Agamemnon uning asirasi Brizeidani tortib olganda, u jangni tark etadi. Bu uning naqadar mag'rur va murosasiz ekanini ko'rsatadi.

* O'zgarishi: Do'sti Patroklning o'limidan so'ng, uning g'azabi Agamemnondan Gektorga ko'chadi. Biroq doston so'ngida Priam bilan uchrashuvi uning nafaqat jangchi, balki boshqalarning dardini tushunadigan fojiviy qahramon ekanini isbotlaydi.

[M. Mirbadaleva, "Antik adabiyot tarixi", Toshkent, 2010.]

Gektor – Burch va Vatandarparvarlik timsoliTroya shahzodasi Gektor Axillesning mutlaq ziddi (antigoni) hisoblanadi. Agar Axilles shaxsiy g'urur uchun jang qilsa, Gektor o'z oilasi, xalqi va Vatani uchun kurashadi.Gektor dostonning eng insoniy obrazidir. Uning rafiqasi Andromaxa va o'g'li bilan xayrlashish sahnasi jahon adabiyotidagi eng ta'sirli lavhalardan biri. U o'z o'limini bilsa-da, chekinmaydi.U

"Iliada"da shunchaki dushman emas, balki ideal qahramon, sadoqatli er va himoyachi sifatida tasvirlanadi.[Ziyouz.uz portali]

Agamemnon – Hokimiyatparastlik va Kibr Mikena podshohi va yunon qo‘shinlarining oliy qo‘mondoni. U asarda salbiyroq bo‘yoqlarda chizilgan. Agamemnon – ochko‘z va kibrli hukmdor. Uning xatolari (masalan, Apollon kohinining qizini qaytarmasligi va Axillesni haqorat qilishi) butun qo‘shinning qirilishiga sabab bo‘ladi.

U hokimiyat qanday qilib insonni ko‘r qilishi mumkinligini ko‘rsatib beradi. U Axillesdan farqli o‘laroq, haqiqiy jasoratdan ko‘ra o‘z mavqeyini ko‘proq qadrlaydi.

[Britannica.com, "Character analysis of Agamemnon in Iliad”]

Priam – Fojiviy ota va Donishmandlik.Troya podshohi Priam o‘z farzandlarining birin-ketin halok bo‘lishini kuzatishga mahkum etilgan fojiviy shaxs. U nihoyatda olijanob va jasur. O‘g‘li Gektorning jasadini so‘rab, dushmani Axillesning chodiriga yolg‘iz borishi uning ota sifatida buyukligini ko‘rsatadi. Bu sahna asarning kulminatsiyasi bo‘lib, unda ikki dushman "insoniy iztirob" qarshisida birlashadi.

[Adabiyot.uz, "Gomer dostonlarida inson falsafasi"]

Odissey – Aql va Diplomatika timsoli

Odissey obrazida yunonlarning tadbirkorligi va zukkoligi mujassamlashgan. U Axilles kabi faqat jismoniy kuchga tayanmaydi.U notiq va strateg. Agamemnon va Axilles o‘rtasidagi nizoni hal qilishda aynan Odisseyning aqlli so‘zlari yordam beradi. U urushda g‘alaba qozonish uchun faqat qilich emas, balki so‘z va hiyla ham kerakligini isbotlaydi.[Gomer, "Iliada" (Q. Mirmuhamedov tarjimasi), G'. G‘ulom nashriyoti.]

Paris – Ehtiros va Mas’uliyatsizlik

Troya urushining kelib chiqishiga sababchi bo‘lgan bu shahzoda akasi Gektorning tamoman aksi.Paris jasoratdan ko‘ra go‘zallikni, jang maydonidan ko‘ra ayollar davrasini afzal ko‘radi. Uning obrazi orqali Gomer shaxsiy ehtiroslarning butun bir millat boshiga kulfat keltirishi mumkinligini ko‘rsatgan. U jangda ojiz bo‘lsa-da, Afroditining suyuklisi sifatida tasvirlanadi. [Manba: *Ziyo.uz kutubxonasi, "Antik adabiyot darsliklari".]

Yelena (Go‘zal Yelena) – Taqdir qurboni

U urushning sababchisi deb qaralsa-da, dostonda unga nisbatan nafrat emas, balki achinish hissi uyg‘onadi.Yelena o‘z go‘zalligidan baxt topmagan ayol. U Troyada o‘zini begona his qiladi va o‘zini urushning sababchisi deb ayblaydi. Gomer uni aybdor emas, balki xudolarning o‘yinidagi bir qo‘g‘irchoq (taqdir qurboni) sifatida chizgan.[Study.com, "Character profile of Helen of Troy in Homer's Iliad"]

Patrokl – Do‘stlik va Fidoyilik.Axillesning eng yaqin do‘sti (yoki qarindoshi). Uning o‘limi asar syujetini butunlay o‘zgartirib yuboradi.Patrokl mehribon va rahmdil. U yunonlarning qiynalayotganini ko‘rib, chidab tura olmaydi va Axillesning sovutini kiyib

jangga kiradi. Uning obrazi sadoqat va do'stlik yo'lida jon fido qilishning oliy namunasiidir.[Wikipedia.org, "Patroclus - Iliad analysis".]

Xudolar obrazi (Zeus, Gera, Afina, Apollon)

"Iliada"da xudolar shunchaki kuzatuvchi emas, balki voqealarning faol ishtirokchilaridir. Gomer xudolarni insoniy his-tuyg'ularga ega qilib tasvirlaydi: ular ham hasad qiladi, janjallashadi va tarfkashlik qiladi. Masalan, Afina va Gera yunonlarni qo'llasa, Apollon va Afrodita troyaliklarga yordam beradi. Bu obrazlar inson irodasidan tashqari bo'lgan "tasodiflar" va "taqdir"ni ifodalaydi. [Uza.uz, "Jahon adabiyoti xazinasi" rukni.]

Yuqorida ko'rishimiz mumkin har bir obraz ideal tarzda tanlangan va ularga o'ziga yarashgan xarakter va ta'rif berilgan. Bundan ko'rinib turibdiki yozuvchi yozuvchi ayni o'sha davr muhiti va o'sha davirdagi insonlarning dunyo qarashini yozgan.

Qahramonlar talqini ham farqlanadi. Doston Axillesni yarim ilohiy, Hektorni vatanparvar sifatida tasvirlaydi, film esa ularni insoniy hislar, ichki kurashlar va oilaviy mas'uliyat bilan boyitadi. Shuningdek, film tarixiy detallar, jang strategiyalari, arxitektura va qurol-yarog'ni vizual jihatdan aniqroq namoyish qiladi, doston esa badiiy ramz va poetik ifodaga tayangan.

Natijada, adabiyot va kino san'ati o'rtasidagi farqlar ularning ifoda vositalarida va tomoshabinga yetkazish uslubida namoyon bo'ladi. Doston falsafiy va ramziy boylikni beradi, kino esa emotsional va vizual ta'sirni oshiradi. Ushbu qiyosiy tahlil orqali qadimgi epik asarning zamonaviy ekranlashtirilishi va badiiy obrazlarning turli talqinlari yanada chuqurroq tushuniladi, shuningdek, adabiyot va kino san'atining o'zaro bog'liqligi ochib beriladi.

Ilyada qahramoni Axilles va Go'ro'g'li taqqoslanishi: Jahon adabiyotida qahramonlik dostonlari muhim o'rin tutadi. Yunonlarning Iliada dostoni va o'zbek xalqining Go'ro'g'li dostoni shular jumlasidandir. Bu asarlarda bosh qahramonlar Axilles va Go'ro'g'li o'z davrining ideal qahramonlari sifatida tasvirlanadi [1.B-15–20][2.B10–15].Axilles yarim ilohiy qahramon bo'lib, kuch-qudrati bilan ajralib turadi [1.B-20–25].Go'ro'g'li esa oddiy xalq ichidan chiqqan va xalq manfaatini himoya qiluvchi qahramondir.Axillesning maqsadi shon-shuhrat qozonish va o'z nomini abadiylashtirish bo'lsa Go'ro'g'li adolat o'rnatish va zulmga qarshi kurashishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi [2B-50–70-betlar). Xarakter jihatidan Axilles jasur, lekin g'azabkor va tez jahldor (Iliada, 40–55).Go'ro'g'li esa jasur, dono va sabrli qahramon sifatida tasvirlanadi .Axilles qisqa, ammo shonli hayotni tanlaydi Go'ro'g'li esa xalqiga xizmat qilib, uzoq yashashni maqsad qiladi [2B-90–110]. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak Go'ro'g'li va Axillesning o'xshashlik taraflari bu mard, jasur, yengilmas, va qo'rmas ekanligini ko'rishimiz mumkin . Ularning bu jihati Alpomish ,Roland va boshqa qahramonlik obrazlarida uchraydi va bu narsa ularni birlashtirib turadi .

Gomerning "Iliada" dostonidagi Axilles va kelt xalqlari afsonalariga asoslangan "Tristan va Izolda" asaridagi Tristan obrazlarini qiyoslash juda qiziqarli natija beradi. Garchi bu asarlar yaratilgan davrlar va madaniyatlar o'rtasida ming yillar farq bo'lsa-da, har ikki qahramon ham o'z davrining "ideal ritsari" yoki "ideal jangchisi" hisoblanadi.

Quyida Axilles va Tristan obrazlarining qiyosiy tahlili keltirilgan: Har ikki qahramon ham o'z jamiyatida tengsiz kuch va mahorat egasi sifatida e'tirof etiladi. G'ayritabiiy qobiliyat: Axilles deyarli o'limsiz (faqat tovoni ojiz), Tristan esa mohir ovchi, sozanda va yengilmas jangchi.

Ikkala qahramon ham o'z o'limini oldindan biladi yoki sezadi. Axilles Troyada halok bo'lishini bilsa-da, shon-sharafni tanlaydi. Tristan esa Izoldaga bo'lgan muhabbati uni halokatga yetaklashini bilsa ham, bu yo'ldan qaytmaydi. Axilles Agamemnon bilan, Tristan esa qirol Mark bilan nizoga boradi. Ikkalasi ham o'z hukmdoriga sadoqat va shaxsiy his-tuyg'ular (Axillesda g'urur, Tristanda muhabbat) o'rtasida qoladi. [M. Mirbadaleva, "Antik adabiyot" va E. Meletinskiy]

Farqli jihatlari: Motivatsiya va Qadriyatlar. Bu qahramonlarning harakatlantiruvchi kuchlari tubdan farq qiladi.

Epik qahramon . Ritsar

Axilles — bu antik davrning "shafqatsiz" qahramoni. Uning uchun eng muhimi o'zining individualligi va kuchini isbotlash. U dushmanining jasadini tahqirlashdan ham qaytmaydi (Gektorni aravasiga bog'lab sudragani).

Tristan — bu o'rta asrlar "ritsarlik" madaniyatining vakili. U ancha nazokatli, musiqa chaladi, tushkunlikka tushadi va aybi uchun vijdon azobida qiynaladi. Tristan qirol Markga xiyonat qilayotgani uchun o'zini ayblaydi, Axilles esa Agamemnonga xiyonat qilyapman deb o'ylamaydi, aksincha, Agamemnonni aybdor deb hisoblaydi.

[Ziyouz.uz, "Jahon adabiyoti tarixi"]

"Iliada" dostonini ilmiy o'rganish va uni jahon tanigan yuksak san'at asari sifatida talqin qilishda nemis olimi Fridrix Avgust Volf hamda asarning badiiy tabiatiga eng go'zal ta'rif bergan rus olimi Aleksey Losevlarning xizmati juda katta.

Biroq, dostonning ichki ruhini, undagi qahramonlik va insoniy fojiani eng "zo'r" ta'riflagan olim sifatida antik dunyo bilimdoni Aleksey Fyodorovich Losevni ko'rsatish mumkin.

Olim: Aleksey Fyodorovich Losev

Losev — XX asrning eng yirik antikshunos olimlaridan biri. U Gomer dostonlarini shunchaki ertak emas, balki "Insoniyatning bolalik davridagi haybati" deb atagan.

Olimning "Iliada" haqidagi asosiy fikri

Losev "Iliada"ning markazida turgan "Gomer koinoti"ni tahlil qilar ekan, quyidagicha ta'rif beradi: "Gomerning qahramonlari — bu taqdirning shafqatsiz o'yinchoqlari emas, balki o'z qismatini tik turib kutib oluvchi haybatli shaxslardir.

'Iliada' — bu o'limning muqarrarliligi va hayotning naqadar go'zalligi haqidagi eng buyuk qo'shiqdir"

Losev tahlilining o'ziga xosligi: Taqdir va Iroda: Uning fikricha, Axilles yoki Gektor o'z o'limini bilsa-da, orqaga chekinmasligi — bu inson irodasining xudolar ustidan ma'naviy g'alabasidir. Olim Gomer tasviridagi har bir detal (sovutlarning jaranglashi, dengiz shovqini) asarni "tirik organizm"ga aylantirganini ta'kidlaydi.

[A.F. Losev, "Antik estetika tarixi"]

"Gomer masalasi" va Fridrix Avgust Volf Agar "Iliada"ni ilmiy (tadqiqot) jihatdan eng ko'p o'rgangan olim haqida gapirsak, Fridrix Avgust Volf (1759–1824) birinchi o'ringa chiqadi. U 1795-yilda "Gomerga muqaddima" asarini yozgan. Volf "Iliada"ni bir kishi emas, balki asrlar davomida xalq baxshilari (rapsodlar) tomonidan yaratilgan qo'shiqlar to'plami degan nazariyani ilgari surgan.

Bu tadqiqot ilm-fanda "Gomer masalasi" (Gomerovski vopros) deb nomlangan katta bahsga sabab bo'lgan va asarning tarixiy ildizlarini o'rganishga yo'l ochgan.

[F.A. Volf, "Prolegomena ad Homerum" 1795-yil.]

Xulosa uchun xalqaro ta'rif Gomer ijodini dunyoga tushuntirgan yana bir yirik tadqiqotchi Alber Lord o'zining "Suyanuvchi baxshi" kitobida "Iliada"ni shunday ta'riflaydi: "Iliada — bu og'zaki ijodning shunday cho'qqisiki, undan keyin yozma adabiyot faqat unga taqlid qilish bilan band bo'ldi."

[Albert Lord, "The Singer of Tales"]

Yuqorida berilgan har bir fikrga qo'shilga holda o'zimning fikrimni aytsam, ushbu asar qahramonlari tangrilar tomonidan keladigan har bir sinov va xursandchiliklarga tayyor bo'lib kutib olishdi va unga ko'ngan xolda yashashni davom ettirishdi. To'g'ri tangrilar bergan azob uqubatlar shavqatsiz bo'lada qahramonlar esa kurashadi va yengib o'tadi, bunga yaqqol misol bu Axillesdir. Axillesning mardligi va bardoshlilikini ko'rdik. Yozuvchi bu asar orqali nima demoqchi bo'lganiga to'xtalsak insonni har qanday vaziyatda ham tushkunlikka tushmay hayotini davom ettirishi kerkliligini va albatta bu sinovlar yillar davomida bo'lsa ham.

FOYDALANGAN MANBALAR

1. Iliada dostoni
2. Go'ro'g'li dostoni
3. Ziyouz.uz (O'zbekistonning eng yirik elektron kutubxonasi va adabiy portali).
4. Britannica.com (Dunyo miqyosidagi eng nufuzli ensiklopediya).
5. Litcharts.com (Adabiy asarlar va obrazlarni professional tahlil qilish platformasi).
6. Gutenberg.org (Jahon adabiyoti durdonalarining asl nusxalari bazasi).
7. Study.com (Akademik va ta'limiy tahlillar portali).